

Осип Зінкевич

ПРО ОЛЕКСУ ТИХОГО*

Рівно 25 років тому, у 1982 році, коли Олекса Тихий відбував своє друге ув'язнення у радянському концтаборі в Пермській області, у видавництві «Смолоскип» у США, з'явилася його перша книжка під назвою «Роздуми» з підзаголовком «Збірник статей, документів, спогадів». Зацікавлений читач, кинувши оком на книжку, так і не міг додуматися про що ці роздуми невідомого автора Олекси Тихого. Аж узявши в руки книжку читач міг побачити і довідатися, що про проблему української мови пише не якийсь філолог з діаспорного націоналістичного середовища, не якийсь підпільний автор зі Львова чи Карпат, а донецький автор. Людина, яка народилася, виростала і навчалася у найбільш зруси-фікованому регіоні України – Донецьку, а також у Мо-скві. Триста років царської Росії, сімдесят років російської радянської влади, посиленна русифікація і ре-русифікація після кількарічної українізації у 1920-их роках, не зуміли вбити душу української людини. У донецької людини у дитинстві і в студентські роки могла бути розмовна і побутова російська мова, російське середовище, зрусіфіковані батьки, російська школа, але – на подив багатьох – у неї підсвідомо залишалася українська душа. Для покоління 60-их–70-их років, а тим більше – для теперішнього молодого покоління незалежної України, залишиться питанням, як Микола Руденко, Іван і Надійка Світличні, Іван Дзюба, Василь Стус, який виростав у Донецьку, і серед них – Олекса Тихий, могли стати не лише українцями, але й українськими діячами, носіями українського національного відродження. Справді, це чудо історії. Незважаючи на те, що їх було мало, все ж вони були, вони залишили і залишать по собі неабиякий слід у історії змагань за нашу незалежність, за те, щоб Україна, а тому і Донбас, були не лише за формою, але й за своєю суттю українськими.

Мовна ситуація в Україні у 1980-их роках була настільки складною, як в час нашої незалежності. Різниця є одна: у той час за українську мову саджали – 10 років концтабору і 5 років заслання. Це була норма. Сьогодні не саджають. Сьогодні дозволено і говорити, і виступати за українську мову і розмовляти українською навіть у Донбасі. Але як тоді, так і тепер, української мови бояться більше в Москві, як у самому Донбасі. Наш народ до мовних проблем ставиться спокійно, толерантно, без емоцій, знаючи, що це залишки нашого страшного історичного минулого. Сьогодні і у російських, і російськомовних сім'ях Донецька, Києва, Харкова виростає прекрасна творча українська молодь, яка виростає і стає душею й серцем українською наперекір багатьом, незважаючи на те, що кругом і не видно тієї України, про яку багато хто мріяв. Ця молодь –прямі нащадки Олекси Тихого, Івана і Надійки Світличних, Миколи Руденка, Василя Стуса і багатьох інших.

У 1982 році книжка О. Тихого «Роздуми», за своєю назвою була великою загадкою. Сьогодні, у не менш складний мовний час, нова книжка Олекси Тихого, можна сказати ювілейна, говорить сама за себе. Назва книжки «Мова – народ». Олекса Тихий став першою в Україні людиною, яка зібрала у дванадцяти розділах документи і вислови 450-ти авторів. Цитати у книжці наводяться мовою оригіналу, щоб зберегти їхню вагомість і переконливість.

Сьогодні, з перспективи часу, знаючи докладніше біографію О. Тихого, можна тільки уявити собі, у яких складних умовах він збирав матеріали для цієї книжки,

* Післяслово О.Зінкевича (1925-2017), засновника Українського незалежного видавництва "Смолоскип", вміщене в книжці "Мова - народ" (Упорядник Олекса Тихий). К., "Смолоскип", 2007.

знаючи, що вона у тій політичній системі ніколи не буде опублікована. Його матеріали переховувались, деякі поширювались у самвидаві і тільки завдяки його синові, Володимирові Тихому, вони були розшукані, збережені, упорядковані і підготовлені до видання.

Сам автор у той складний час адресував свою книжку учителям української мови та літератури, учням та їхнім батькам, знаючи, що вона до них не потрапить. Але глибоко у душі, збираючи матеріал, чи роздумуючи над суттю і вагомістю тих сотень документів і висловлювань, відбуваючи своє ув'язнення, він, напевно, глибоко вірив, що колись, може – в далекому майбутньому ця книжка таки дійде до читача по всій Україні, а також до його найрідніших земляків – донеччан, і, можливо, й до донецьких політиків, і не тільки донецьких, а й до прямих нащадків Щербицьких і Брежнєвих. Вони також «наші», це ті, хто штучно створює мовні проблеми, це ті, хто вивчивши українську мову, прикриваючись нею, стають найзавзятішими мовними антагоністами. А їхній час – це час неповторного минулого, і незважаючи на їхні та наших північних сусідів колосальні зусилля, ні їм, ні кому іншому не вдасться повернути історичної стрілки назад у радянські часи, у царські російські часи. Тоді (це був їхній час) офіційний курс влади був на русифікацію і «злиття націй» в одну «радянську націю», цебто в російську націю. Сьогодні, їхній політичний курс той самий – «злиття» в одну націю, але в яку, коли могутня «радянська нація» розвалилася?

Не в тому часі ми живемо, час всякого «злиття» став пережитком минулого. І саме у цьому найбільш переконливою стає книжка Олекси Тихого. Книжка, яку з цікавістю прочитає також справжній російський інтелігент XXI століття, нащадок того інтелігента, який у 1970–80-их роках брав активну участь у російському правозахисному русі, який, як і українські правозахисники, був членом Гельсінкських Груп, коли російські й українські правозахисники і члени Гельсінкських Груп, знаходили спільну мову, співпрацювали якнайтісніше, розуміли один одного і усвідомлювали, що наближається час розвалу останньої великодержавної російської імперії, що на відміну від різних імперських тенденцій, приходить час мирного і дружнього співжиття між народами колишніх колоній, що час колоніальної залежності від центру вже позаду, що приходить час, коли мова будь-якої нації більше не буде політичною чи «мовною проблемою». Це був час, коли російські правозахисники боролися за нову де-мократичну Росію (а не за таку, якою вона є сьогодні), а українські – за незалежність і демократію (не за таку незалежність і не за таку демократію, якою вони є зараз).

І все ж, наперекір багатьом, прийшло і приходить нове покоління і у нас, і у них, яке сприйме книжку Олекси Тихого з відкритою душею, переосмислить наше минуле і буде шукати нові шляхи співжиття і співпраці, як рівного з рівним. І в цьому допоможе їм і багатьом у нас книжка Олекси Тихого.

Осип Зінкевич